

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Szczeciński

Ocena pracy doktorskiej mgr Agaty Kalinowskiej

pt.: *Procedura „Niebieskie Karty” i jej skuteczność w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie na przykładzie badań funkcjonariuszy Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Jerzego Halickiego, prof. UwB

Zjawisko przemocy domowej, pomimo wdrażanych i udoskonalanych na przestrzeni lat systemowych, interdyscyplinarnych rozwiązań, pozostaje nadal aktualne z uwagi na jego skalę, jak i możliwość rzeczywistej pomocy adresowanej do ofiar, jak i sprawców przemocy. Kulturowe uwarunkowania zjawiska przemocy w rodzinie implikują konieczność diagnozowania kondycji polskich rodzin w aspekcie przestrzegania norm współżycia opartego na wzajemnym zaufaniu, w poszanowaniu praw człowieka bez względu na płeć, wiek czy też sytuację życiową. Podejmowanie działań służących podnoszeniu świadomości w zakresie przeciwdziałania przemocy, zarówno całego społeczeństwa, jak i służb społecznych zajmujących się wsparciem osób w sytuacji doświadczania przemocy, to nadal aktualne wyzwanie pomimo zmniejszającego się na przestrzeni lat społecznego przyzwolenia na tego rodzaju zachowania. Funkcjonujące stereotypy, jak również niewystarczająca wiedza na temat możliwych form wsparcia stawia, szczególnie przed profesjonalistami, wyzwania związane z upowszechnianiem informacji, jak również z doskonaleniem systemu wsparcia, w oparciu o rzetelną diagnozę potrzeb. Procedura „Niebieskie Karty” stanowi ważne narzędzie w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie wówczas, kiedy będzie kompetentnie wykorzystywana, w trosce o zapewnienie kompleksowego, interdyscyplinarnego wsparcia. Ważną rolę w tym względzie o grywają funkcjonariusze policji, których doświadczenie w pracy z rodziną powinno przyczyniać się do doskonalenia nie tylko procedury „Niebieskie Karty” ale i innych regulacji w tym zakresie. W tym kontekście Autorka recenzowanej rozprawy poddała

analizie skuteczność procedury „Niebieskie Karty” w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, obierając za teren badań Komendę Miejską Policji w Białymstoku, rozpoznając opinie funkcjonariuszy policji – funkcjonariuszy służby patrolowej i dzielnicowych.

Aktualność podjętej problematyki badawczej, zakres tematyczny prezentowanych w recenzowanej pracy analiz, szeroki kontekst interpretacyjny, zaproponowana typologia problemów napotykanych przez funkcjonariuszy policji w związku z realizacją procedury „Niebieskie Karty” oraz autorska typologia dzielnicowych, jak również sformułowane postulaty dotyczące podniesienia skuteczności procedury i propozycje szkoleń dają podstawę do wysokiej oceny pracy. Z całą pewnością podjęta przez mgr Agatę Kalinowską problematyka badawcza jest niezwykle istotna i w niewystarczającym, jak dotąd zakresie eksplorowana na polu nauk społecznych, zwłaszcza pedagogiki. Walor praktyczny pracy zasługuje na szczególnie wysoką ocenę.

Ocena formalna pracy

Przedłożona do oceny praca doktorska jest opracowaniem liczącym 430 stron (bez aneksu i bibliografii). Struktura rozprawy jest przejrzysta i logiczna, zgodna z poszczególnymi etapami postępowania badawczego, przyjętymi w naukach społecznych. Pracę rozpoczyna *Wstęp*. Założenia teoretyczne dysertacji przedstawiono w trzech rozdziałach (I,II,III), założenia metodologiczne zaprezentowano w rozdziale czwartym (IV). Rozdziały V-XI poświęcone zostały prezentacji i interpretacji wyników badań własnych. W rozdziale XII zaprezentowane zostały szczegółowe postulaty dotyczące podniesienia skuteczności analizowanej procedury. Rozdział XIII zawiera propozycje szkoleń z zakresu zapobiegania przemocy w rodzinie. Pracę kończy *Zakończenie*. Proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami pracy są odpowiednie. Dołączona do pracy *Bibliografia*, licząca 19 stron, zawiera pozycje zwarte (123), czasopisma (55), akty legislacyjne (37), raporty (23), źródła internetowe (51). Dobór i wykorzystanie źródeł świadczy o dobrym rozeznaniu Autorki w problematyce badawczej, rozległej interdyscyplinarnej wiedzy, szczególnie z zakresu psychologii, pedagogiki, prawa, metodologii nauk społecznych. W *Aneksie*, liczącym 44 strony, zamieszczone zostały zastosowane narzędzia badawcze oraz formularze „Niebieska Karta” wraz z algorytmami postępowania. Język pracy jest poprawny, Autorka unika powtórzeń,

korekta edytorska nie budzi zastrzeżeń. Jediną wątpliwość może budzić brak zastosowania w przypisach formy *ibidem* i *op.cit.*

Ocena merytoryczna pracy

We *Wstępie* Autorka zwraca uwagę na potrzebę systemowych rozwiązań i krytycznej dyskusji w zakresie zapobiegania przemocy domowej. Uzasadnienie dla prowadzonych badań znajduje w raporcie NIK – „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez Administrację publiczną” (2013). Nie bez znaczenia dla prowadzonych badań są przesłanki naukowe i społeczne, jak i osobiste doświadczenie zawodowe Doktorantki. Dwa zdania we wstępie stanowią zbyt duże uogólnienie – tj.: *„Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem powszechnym. Sprzyja jej bierność obywateli i bezsilność służb społecznych”*. Takie przekonanie wymagałoby wyjaśnienia podpartego danymi statystycznymi.

Pierwsze trzy rozdziały pracy stanowią założenia teoretyczne prezentowanych badań. Dobór treści wiąże się z problemem badawczym i trafnie oddaje przedmiot badań, ukazując jego zróżnicowanie i wielość kontekstów istotnych dla interpretacji. Rozdział pierwszy: *„Teoretyczne podstawy analizy zagadnień dotyczących przemocy w rodzinie”* składa się z ośmiu podrozdziałów stanowiących spójną całość. Autorka wykazuje się umiejętnością analizy literatury przedmiotu, dostrzegając związki przyczynowo – skutkowe pomiędzy występowaniem przemocy w rodzinie a zagrożeniem pomyślnego rozwoju człowieka. W rozdziale poświęconym rodzinie zbyt ogólnie jednak ukazane zostało znaczenie rodziny w biegu życia człowieka. Autorka koncentruje się na zagrożeniach życia rodzinnego, co tym samym czyni analizę zbyt jednostronną i znajduje odzwierciedlenie w doborze literatury. Koncentracja na zjawisku przemocy znajduje uzasadnienie w kolejnych podrozdziałach, które to zostały przygotowane rzetelnie, w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu. Drobne sugestie dotyczą zbyt ogólnej charakterystyki ofiar przemocy w rodzinie, w tym pominięcia sytuacji osób starszych. Zgadam się, że badania w tym zakresie są skromne, jednak wśród nich nie sposób pominąć pozycji: (1) M. Halicka, J. Halicki, A. Szafranek i E. Kramkowska; *Kobiety doświadczające przemocy w rodzinie i ich ochrona. Aspekty prawne i społeczne*; Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2017; (2) M. Halicka, J. Halicki, K. Czykier (red.); *Zagrożenia w starości i na jej przedpolu*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010; (3).

M. Halicka, J. Halicki, A. Sidorczuk (red.); *Człowiek dorosły i starszy w sytuacji przemocy*; Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2009.

Za ważny uznaję podrozdział: „*Wybrane orientacje teoretyczne dotyczące przemocy w rodzinie*”, w którym to Autorka dokonuje interesującego wyboru teorii. Zabrakło jednak konkluzji, pozwalającej na ocenę własnego punktu widzenia Doktorantki w zakresie znaczenia prezentowanych teorii w kontekście przedmiotu badań.

Równie wartościowym jest kolejny podrozdział „*Przemoc w rodzinie w doświadczeniach profesjonalistów*”. W podrozdziale „*Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w świetle badań*” Doktorantka odwołuje się głównie do diagnoz i raportów, co - zgadam się - może stanowić punkt wyjścia do planowania i wdrażania skutecznych strategii przeciwdziałania przemocy domowej, jako istotny element polskiej polityki społecznej. Zabrakło mi jednak odwołań do prac naukowych. Ponownie wskażę na wartościowe publikacje zbiorowe, które ukazały się w Uniwersytecie w Białymstoku. Zakresy omówionych powyżej podrozdziałów w części pokrywają się, co przemawiałoby za jednym zbiorczym rozdziałem poświęconym przeglądowi badań. Do rozważenia pozostaje czy przywołane na stronie 47 wyniki badań dotyczące oceny procedury „Niebieskie Karty” bardziej nie korespondują z podrozdziałem 5.2 drugiego rozdziału dysertacji – pt.: „*Krytyka osób i grup zawodowych zajmujących się problematyką przemocy*”, w którym to przywoływane są inne wyniki dotyczące omawianej procedury.

W podrozdziale „*Umocowania legislacyjne przeciwdziałania przemocy w rodzinie*” znajdujemy systematyczny przegląd zmieniających się regulacji prawnych dotyczących przeciwdziałania przemocy zakończony konkluzją o potrzebie nowych regulacji prawnych. Szkoda, że Doktorantka nie wymieniła obszarów luk prawnych wymagających regulacji, o których wspomina.

Rozdział pierwszy pracy zamyka podrozdział 8 – „*Zapobieganie przemocy w rodzinie – rozwiązania światowe*”, ukazujący międzynarodową współpracę w zakresie poddanym analizie oraz interesujące przykłady zagranicznych rozwiązań. W stosunku do niektórych przywoływanych rozwiązań Doktorantka dokonuje wartościowej analizy krytycznej, wskazując na możliwości czy też ograniczenia jej zastosowania w Polsce, w części jednak pomija ten ważny autorski komentarz. Przywołując, znaczący z punktu widzenia przeciwdziałania przemocy domowej w Unii

Europejskiej, program DAPHNE zabrakło mi informacji o realizowaniu tego programu m.in. w Uniwersytecie w Białymstoku. Jest to, moim zdaniem o tyle ważne, że nie bez znaczenia dla kształtowania świadomości służb społecznych, w tym policji są wszelkie działania podejmowane w środowisku lokalnym, w tym te inspirowane przez środowisko naukowe, które poprzez popularyzację wyników badań są opiniotwórcze.

W rozdziale drugim Autorka dokonuje rzetelnej analizy procedury „Niebieskie Karty”, wskazując na genezę i cele procedury, jej interdyscyplinarność, strukturę i proces realizacji. Podejmuje przy tym próbę krytycznej oceny; sformułowane wnioski uznaje za przydatne dla szeroko rozumianych służb społecznych ale również samorządów. Uwagi dotyczące rozdziału drugiego dotyczą podrozdziału czwartego, którego nazwa – „System przeciwdziałania przemocy w rodzinie – skuteczność, bariery moim zdaniem wykracza poza zakres tytułu całego rozdziału drugiego. Zabrakło mi precyzyjnego zdefiniowania skuteczności systemu i efektywności. W tym miejscu Autorka zwraca uwagę na związek pomiędzy tymi pojęciami, jednak poprzestaje na zbyt ogólnym wyjaśnieniu. Analogiczna uwaga dotyczy rozdziału trzeciego – podrozdział 4 „Procedura „Niebieskie Karty” i jej skuteczność w świetle badań funkcjonariuszy policji”, w którym nie zostało dookreślone rozumienie skuteczności.

Rozdział trzeci pracy został poświęcony przedstawieniu roli policji w realizacji procedury „Niebieskie Karty”. Doktorantka przedstawia m.in. strukturę organizacyjną policji, regulacje ustawodawcze, formy i metody zadań służby patrolowej, obchodowej w odniesieniu do zapobiegania przemocy. Rozdział traktuję jako ważny, z uwagi na kompleksowe przedstawienie działań policji w omawianym zakresie, nie tylko w świetle regulacji prawnych ale również prezentacji wyników badań innych autorów. Zwrócenie uwagi na aspekt doskonalenia zawodowego policjantów odbieram jako dodatkowy walor praktyczny pracy, tym bardziej że w części empirycznej znajdujemy bardzo wartościowe autorskie programy szkoleń.

Podsumowując teoretyczną część pracy należy podkreślić erudycję Autorki, przejawiającą się w umiejętnym wykorzystaniu literatury przedmiotu, nie tylko z dziedziny pedagogiki ale i socjologii, psychologii, prawa. W podsumowaniu rozdziałów teoretycznych, z uwagi na wielość podjętych wątków analizy, warte rozważenia byłoby wprowadzenie uwag końcowych, stanowiących próbę konkluzji poprzez zaakcentowanie najważniejszych kwestii istotnych dla konceptualizacji badań.

W czwartym rozdziale pracy Autorka przedstawia metodologiczną koncepcję badań własnych. O ile, we wstępie główny zamiar badawczy Autorka definiuje jako przedstawienie problematyki funkcjonowania policji w zakresie zapobiegania przemocy w rodzinie na podstawie procedury „Niebieskie Karty”, o tyle w części metodologicznej doprecyzowuje przedmiot badań, tym samym czyniąc go zgodnym z tytułem dysertacji. Cel poznawczy badań wyczerpuje w części zakres dokonanego w pracy rozpoznania; godny podkreślenia, z uwagi na pedagogiczny charakter badań, jest cel praktyczny. Problem główny został sformułowany następująco: *Jaka jest skuteczność zapobiegania przemocy w rodzinie na podstawie procedury „Niebieskie Karty” w opinii funkcjonariuszy Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku?* Problem został uszczegółowiony w 11 problemach szczegółowych. Rozbudowana struktura problemów szczegółowych, z jednej strony wskazuje na rozeznanie Autorki w złożoności badanego zjawiska, z drugiej strony rodzi pytanie o zasadność aż tak dużej szczegółowości. Sformułowanie hipotezy do problemu głównego, podobnie jak do niektórych diagnostycznych problemów szczegółowych wydaje się zbędne, tym bardziej, że Autorka na stronie 164 uzasadnia dlaczego odstępuje od stawiania hipotez. Zasadne i poprawne są hipotezy odnoszące się do problemów zależnościowych. W części metodologicznej pracy uwagę zwraca brak definicji zmiennej zależnej – skuteczność przeciwdziałania przemocy w rodzinie na podstawie procedury „Niebieskie Karty”. Autorka z jednej strony dostrzega związek pomiędzy skutecznością a efektywnością (por. s.112), z drugiej strony – można odnieść takie wrażenie - traktuje te pojęcia wymiennie (por. 161 – *ocena efektywności procedury ...*; por. s. 380 – *„(...) wyróżniłam charakterystyczne typy wypowiedzi związanych z oceną skuteczności procedury ... Stworzyłam kategoryzację ocen efektywności procedury”*). Z tego też powodu za dużo bardziej poznawczo znaczącą uważam część badań polegającą na przeprowadzeniu 71 wywiadów pogłębionych z dzielnicowymi. Badania ankietowe uważam za uzupełniające – aczkolwiek ważne - zwłaszcza w odniesieniu do analiz dotyczących zmiennych niezależnych. Zabrakło mi rozpoznania sposobu rozumienia skuteczności procedury przez badanych i ograniczenie się jedynie do rozpoznania ogólnej opinii badanych – wyrażonej na 5-cio stopniowej skali - od bardzo niska do bardzo wysoka. Nie sposób bowiem wykluczyć, że dla części policjantów będzie ona związana z bezpośrednią interwencją, dla części znajdzie swoją kontynuację w ocenie dalszych działań, włącznie z terapią sprawcy.

Rozdział piąty dysertacji zawiera charakterystykę próby badanej. Przypuszczam, że Autorka zdecydowała się dokonać charakterystyki badanych funkcjonariuszy Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku w odrębnym rozdziale, a nie w części metodologicznej pracy, z uwagi na obszerności charakterystyki, która niewątpliwie wzbogaca pracę. Brak jednak zbiorczego zestawienia poddanych analizie zmiennych, co ukazałoby sylwetkę funkcjonariuszy służby patrolowo – interwencyjnej i dzielnicowych.

Materiał empiryczny zgromadzony w oparciu o ankietę przeprowadzoną wśród funkcjonariuszy służby patrolowo-interwencyjnej Doktorantka prezentuje w rozdziale V pt.: *„Zapobieganie przemocy w rodzinie w codziennej służbie funkcjonariuszy Wydziału patrolowo-interwencyjnego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku.”* Rozdział ten, pomijając uwagi zgłoszone podczas oceny części metodologicznej, dotyczące zbyt ogólnego odniesienia się do rozpoznania skuteczności procedury „Niebieskie Karty”, zawiera wiele przydatnych w praktyce wniosków, odnoszących się m.in. do częstotliwości wszczynania procedury, wykorzystania narzędzia szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową, ocenę kompetencji służb społecznych w zakresie wszczynania procedury, najskuteczniejszych działań profilaktycznych, napotykanymi trudnościami i problemami podczas przeprowadzania interwencji domowych. Praktyczny walor tej części pracy odnosi się do przedstawienia uwag funkcjonariuszy dotyczących formularza „Niebieskie Karty”. Za cenne uznaję również podjęcie próby interpretacji uzyskanych wyników badań, szczególnie w zakresie stosunku ofiar do policyjnej interwencji, Autorka odwołuje się do teorii działania społecznego i teorii konfliktu społecznego. Jedynie jeden fragment budzi moją wątpliwość – chodzi o interpretację zaobserwowanego związku pomiędzy złą sytuacją materialną policjantów a bardzo wysoką oceną skuteczności procedury. Po pierwsze za dyskusyjne, czy też stereotypowe odczytuję zdanie *„Ubóstwo jest często problemem występującym z przemocą w rodzinie”*. Po drugie, tak sformułowane zdanie, w odniesieniu do złej sytuacji finansowej policjantów może sugerować inne, nieuprawnione wnioski.

Za wartościową uważam analizę danych uzyskanych podczas przeprowadzonych wywiadów pogłębionych z dzielnicowymi – wyniki zaprezentowane zostały w rozdziale VII i VIII i częściowo w rozdziale X. Zgromadzony materiał empiryczny ukazuje z jednej strony kontekst zjawiska, związany z postrzeganiem zjawiska

przemocy w rodzinie, stosunku do ofiary i sprawcy przemocy, charakterystyki uwarunkowań przemocy, z drugiej strony szczegółowe aspekty interwencji, włącznie z oceną skuteczności procedury „Niebieskie Karty” i całego systemu przeciwdziałania przemocy. Wnioski tej części dysertacji przełożyły się na zaprezentowaną w rozdziale IX interesującą typologię problemów napotykaną przez funkcjonariuszy policji w związku z realizacją procedury „Niebieskie Karty” oraz przedstawioną w rozdziale XI autorską typologię dzielnicowych. W XII rozdziale pracy sformułowane zostały postulaty dotyczące procedury „Niebieskie Karty” - postulat profilaktyczny, organizacyjny, interdyscyplinarny, prawny, pomocowy, edukacyjny. Postulaty te stanowią cenny wkład w doskonalenie systemu zapobiegania przemocy. Moje uwagi odnoszą się do kilku kwestii wymagających doprecyzowania, czy też dyskusji. Po pierwsze, formułując postulat prawny Doktorantka sugeruje zobowiązanie ofiary do zeznań pod groźbą odpowiedzialności karnej, co zważywszy na uwarunkowania zachowań ofiary wynikające z mechanizmu przemocy może wiązać się ze zbyt dużymi kosztami psychicznymi. Z drugiej strony sprawca, to osoba również potrzebująca pomocy, dlatego zwiększenie oddziaływań represyjnych, bez zwiększenia dostępności terapii rozwiązuje problem częściowo – jedynie lepiej chroniąc ofiary, co jest ważne, jednak nie prowadzi do odbudowania relacji w rodzinie. W zakresie postulatu pomocowego dostrzegam drobną niekonsekwencję. Z jednej strony Doktorantka wskazuje na konieczność przymusu uczestnictwa na posiedzeniach grupy roboczej, z drugiej strony gotowa byłaby stosować procedurę „Niebieskie Karty” tylko za zgodą ofiary przemocy, twierdząc, że *„procedura powinna być ofertą dla obywateli, a nie narzędziem nacisku ze strony państwa”* (s. 403). Zważywszy na psychologiczny mechanizm przemocy, przy takim założeniu wielu osobom nie udałoby się pomóc. W tym kontekście niewątpliwie rozwiązaniem mógłby być jeden ze sformułowanych postulatów pomocowych – zwracający uwagę na wprowadzenie szerszego zakresu poradnictwa psychologicznego. Ostatni rozdział dysertacji zawiera propozycję autorskiego cyklu szkoleń z zakresu zapobiegania przemocy w rodzinie, w którym, co ważne, znajdujemy nawiązanie do wyników badań. O wysokiej świadomości badawczej Autorki świadczą wyznaczone w zakończeniu dysertacji kierunki dalszych badań.

Konkluzja

Reasumując, przedstawiona i zrealizowana koncepcja badawcza została opracowana samodzielnie w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu. W pracy znajdujemy rzetelny zamysł badań empirycznych oraz konsekwencję i rzetelność w jego realizacji. Dobra znajomość teorii, umiejętność prowadzenia badań, umiejętność prezentacji zgromadzonego materiału empirycznego oraz umiejętność formułowania wniosków świadczą o tym, że oceniana rozprawa doktorska ma samoistną wartość naukowo- poznawczą i wnosi cenny wkład w rozwój nauk społecznych, w tym pedagogiki. Dokonana ocena pracy nie pozostawia wątpliwości, że Autorka dała dowód swojego merytorycznego przygotowania oraz kompetencji metodologicznych, jak również prowadzenia badań naukowych. W związku z powyższym wnoszę do Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku o dopuszczenie Pani mgr Agaty Kalinowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie, doceniając praktyczne walory pracy, istotne zarówno z perspektywy pedagogiki, jak i samego przedmiotu badań, wnioskuję o wyróżnienie pracy.

Żeana Żugajlska

Seccia 08.04.2019